

никак объяснить: но после этого свидания с Кутузовым он вернулся к своему полку, успокоенный насчёт общего хода дела и насчёт того, кому оно вверено было» (Л. Толстой).

Если же разноскрепное придаточное распространяет последний сочинённый компонент, то оно всегда располагается в постпозиции к своей главной части (т.е. завершает конструкцию в целом): «Предположим даже, что нас не хватятся, но скажи ты мне ради всего святого, чем и как мы будем жить» (М. Булгаков). Такое расположение разноскрепного придаточного (в абсолютном начале или в абсолютном конце всей конструкции) объясняется тем, что в этом придаточном содержится наиболее актуальная информация. Автор, желая задержать внимание на этом, помещает данное придаточное в самом начале или в конце всей конструкции. Таким образом, усиление информативной насыщенности МСП за счёт разноскрепности при таком расположении делает конструкцию компактной и удобной для смыслового восприятия.

Подведём итоги вышесказанному: при анализе конструкций, содержащих одиночное разноскрепное придаточное, обнаружилась тенденция к размещению его в конце предложения, что объясняется требованиями компактности конструкции (более важная информация помещается в конце предложения, где лучше запоминается).

В большинстве случаев, когда разноскрепное придаточное находится не в конце конструкции, оно занимает препозицию по отношению к своему главному предложению. Такое расположение придаточного создаёт условия для непременно завершения предикативной линии придаточного в главном.

Одиночное разноскрепное придаточное образует с подчиняющей частью тесное структурно-смысловое единство (блок), на что указывает наличие в главной части слов полной или частичной синсемантической или слов-коррелятов, требующих обязательного распространения. Практически все разноскрепные придаточные являются обязательными компонентами структуры, что также помогает созданию компактности МСП.

Всё это (позиция разноскрепного придаточного относительно своей подчиняющей части; наличие в последней показателей незавершённости; тенденция к бинарности построения конструкции, проявляющаяся в тесном блокировании придаточного с главным) способствует ясной передаче синтаксических отношений, даже при большом усложнении конструкции.

Поступило в редакцию 22.03.2002 г.

*Регушевский Е.С., Масликова О.С., Шаталова Е.Ф., Шубина Т.В.
(Самферополь, Украина)*

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Іноді здається, що в теорії термінології уже немає якихось нерозв'язаних питань. Але це далеко не так. Досі серед мовознавців немає єдності навіть у визначенні поняття «термін». Прочитуюмо деякі з цих визначень:

1. «Слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття з певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя тощо» [9, с.306].
 2. «... слово або словосполучення, яке позначає поняття спеціальної галузі знання чи діяльності» [17, с.508].
 3. Слова, «які використовуються для вираження понять, які властиві даній науці» [19, с.309].
 4. «Отже, термін ...– це слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання або діяльності» [11, с.209].
 5. «Термін ...– слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо» [28, с.629].
 6. «Термін ...– спеціальне слово або словосполучення, яке служить точним позначенням поняття якоїсь галузі науки» [14, с.220].
 7. «Термін ...– слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики» [12, с. 183].
 8. «Термін – слово, що служить назвою точно визначеного поняття (предмета) в певній ділянці знання (науки, мистецтва, техніки)» [169, с. 86].
 9. «Терміном називається спеціальне слово, яке вживається для точного найменування певного поняття з якої-небудь галузі знання» [13, с. 65].
 10. «Терміном називається одиниця історично сформованої термінологічної системи, що виражає поняття та його місце серед інших понять, позначається словом або сполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних між собою єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови і підпорядковується всім її законам» [25, с. 72].
 11. «Звичайно терміном називається слово або словосполучення, яке виражає певне поняття в якій-небудь спеціальній галузі науки, техніки, мистецтва, характеризується точністю та єдністю значення, є членом даної системи найменувань, вживається в обмеженій сфері людської діяльності та іноді передає оцінку поняття» [6, с.6].
- Аналіз наведених визначень показує, що їх можна поділити на дві групи: визначення 1-9, в яких відсутні вказівки на специфічні ознаки слів-термінів, і визначення 10-11, в яких автори прагнуть вказати на деякі ознаки наукових термінів. Однак і першу, і другу групу визначень не можна назвати ідеальними. Так, у визначенні першому, третьому, сьомому і одинадцятому стверджується, що термін «виражає» („вживається для точного вираження») поняття. Наукове поняття словом (терміном) можна лише назвати, а виразити його можна тільки цілим текстом (дефініцією), що може складатись з кількох речень. Не можна стверджувати, що термін є «точним найменуванням поняття» (визначення дев'яте). «вживається для точного вираження поняття» (визначення сьоме) або «служить точним позначенням поняття» (визначення шосте). Термінологічні найменування (особливо інтернаціоналізми, іншомовні терміни) у переважній більшості не є точними назвами. Іноді вони взагалі можуть мати значення (етимологічне), зовсім протилежне тому, що вони називають у певній науці (напр. «атом», «нульова морфема»). Термін є не точною назвою поняття, а назвою «точно визначеного („чітко окресленого») наукового поняття.

Дефініція терміна, на нашу думку, повинна бути короткою. У цьому визначенні потрібно назвати лише функціональне призначення терміна, а ознаки і властивості не

слід (та й не можливо) перерахувати у визначенні, бо воно тоді перестане бути визначенням у логічному розумінні цього слова. Всі ознаки та властивості терміна потрібно назвати та пояснити у подальшому викладі. Саме так поступають майже всі автори, що досліджують термінологію, вказуючи на п'ять основних особливостей термінів [11, с.210; 17, с.508; 14, с.220; 28, с.629].

Виходячи із висловленого вище розуміння природи визначення і суттєвих сторін терміна, можна (як приблизне, робоче) дати таке його визначення: термін – це слово або група слів, які називають чітко окреслені поняття з якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільних, економічних і ін. стосунків.

Термінологія кожної ділянки знання і людської діяльності становить собою чітку, струнку, монолітну систему. Але, щоб сукупність термінів певної галузі становила собою систему, необхідна співвіднесеність конкретних термінів з іншими назвами тієї ж системи, однозначність, еластичність, чіткість і небагатослівність термінів, відповідність термінів суті номінованих понять, відсутність синонімики у термінології, здатність термінів до творення від них нових термінів для називання споріднених понять.

За своїми ознаками і вживанням до термінів наближаються слова, які часто використовуються у найрізноманітніших за змістом наукових творах. До цього розряду можна віднести такі слова: твердження, положення, дослідження, тотожність, аргумент, абстракція, доказ, теорія та ін. Для називання цієї групи слів існує кілька термінів. У «Курсі сучасної української літературної мови» М.А.Жовгобрюха та Б.М. Кулик [13, с. 65], у «Курсі сучасної української літературної мови» за ред. акад. Л.А. Булаховського [16, с.85], у згадуваному уже підручнику із вступу до мовознавства М.П. Кочергана [14, с.219] такі слова називаються «загальнонауковою лексикою». Деякі автори вживають у цьому випадку терміни «наукова назва» [29, с. 73] та «термінологічні слова» [6, с. 31], «загальнонаукові терміни» [9, с.306]. Термін «наукова назва (научное наименование)» хибний тим, що він двозначний. Адже кожен термін також є «научним наименованием». Двозначними у цьому плані є і терміни «термінологічні слова» та «загальнонаукові терміни». Найбільш вдалим (особливо для української мовознавчої термінології) є, на наш погляд, термін «загальнонаукова лексика». Цей термін найкраще відбиває суть цього класу слів: вони є однаково вживаними в усіх галузях науки. Крім цього, термін «загальнонаукова лексика» співвідносний з терміном того ж ряду – «загальнонавчана лексика». Все це спричинилося до більшої поширеності терміна «загальнонаукова лексика» в порівнянні з іншими.

Заслужовує на увагу у термінознавстві також питання про морфологічний склад термінів з погляду частин мови. Наші підрахунки, а також дані інших дослідників показують абсолютну перевагу в термінології іменників. Так, наприклад, літературознавча [27] та мовознавча [15] термінологія більш ніж на 90 % складається з іменників (або субстантивованих прикметників та дісприкметників), словосполучень іменника з іменником чи іменника з прикметником (при підпорядковуючому іменнику). На переважання термінів-іменників у термінології музичній та термінології сільськогосподарства і різних галузей промислового виробництва вказується у статті В.Н. Прохорової [21, с.262-263]. Крім іменників, терміни найчастіше можуть виражатися ще прикметниками та дісловами. Це пояснюється насамперед тим, що

терміни використовуються для називання понять, які пов'язані з предметами, ознаками предметів і процесами. А саме за допомогою іменників, прикметників та дієслів і оформляються згадані поняття.

Термінологія тісно пов'язана з тим колом понять, яким оперує дана галузь техніки, виробництва. Розвиток термінології йде паралельно і в тісному зв'язку з розвитком науки, техніки, виробництва, бо, породжуючи терміни, наука не тільки реєструє поняття, але й «сама рухається вперед по мірі встановлення точного змісту самих цих термінів» [5, с.20]. Виникають терміни у переважній своїй більшості завдяки свідомій діяльності вчених, направленої на вироблення послідовної і продуманої системи термінів. «Термини не появляются», – зазначає Г.О. Винокур [8, с.24], – а «придумываются», «творяются по мере осознания их необходимости». І далі: «В области научных терминологий, как бы близко они ни были связаны с практическим языком повседневности, элемента стихийности, произвольного возникновения лексем и морфем гораздо меньше, чем в общем языке» [8, с.24].

Терміни, як правило, не видумуються заново, а творяться, звичайно, з існуючих уже лексичних одиниць за законами граматики даної мови. Крім цього, всередині кожної термінології існують певні, регулярно застосовувані способи творення термінів. Визначають чотири основних типи творення термінів: 1) афіксація, 2) основоскладання, 3) створення словосполучень, 4) переосмислення («термінологізація») загальноновживаних слів. Важливим засобом поповнення термінології є також інномовні запозичення та інтернаціональна лексика [2]. Найбільш зручними є однослівні терміни. Ці терміни дають найкраще посидання бажаних якостей: чіткість, короткість, потенція до словотворення, систематичність. Систематичність однослівних термінів досягається, з одного боку, правильним вибором кореневих морфем, у відповідності із значенням номінованого поняття, і, з другого боку, застосуванням однакових афіксів (чи ін. словотворчих моделей) для понять одного ряду. Однакові словотворчі засоби для термінів, що називають різні поняття, або різні словотворчі засоби для термінів, що називають поняття одного ряду, шкодять справі систематизації термінології. В українській мовознавчій термінології, наприклад, часто дезорієнтує недосвідчену людину суфікс – ик, який вживається як для творення термінів, що називають частини мови («іменник», «прикметник», «числівник», «прислівник» і т. ін.), так і для творення термінів – назв форм дієслова («дієприкметник», «дієприслівник»). Тому іноді і «дієприкметник» та «дієприслівник» вважають частиною мови. Подібних помилок (навіть недосвідчені люди) не допускали б, мабуть, коли б у літературній мові укріпилися для називання «дієприкметників» і «дієприслівників» терміни, співвідносні із терміном «неозначена форма дієслова». Напр.: «прикметникова форма дієслова», «прислівникова форма дієслова».

Терміни – складні слова, найменше поширені (особливо терміни, які витворені на ґрунті уже існуючих термінів). Це можна пояснити, мабуть, тим, що терміни вживаються переважно для називання чітко окреслених одиничних понять. Терміни – складні слова зустрічаються переважно в техніці і виробництві («термометрія», «електрозварювання» і ін.). Серед наукової термінології таких термінів значно менше. Іноді (особливо у техніці) вживаються терміни, що становлять собою абрєвіатури

багатослівних термінів. Напр.: «електробус» = «електричний автобус». Своєрідними аббревіатурами багатослівних термінів можна вважати також деякі математичні та хімічні буквені формули типу NaCl (= хлористий натрій). Різні математичні і подібні знаки (напр.: +, -, :, v і ін.) є знаками термінів, тобто чимось подібним до дорожніх знаків.

Найпоширенішим способом творення термінів є побудова словосполучень (іноді стійких, за В.В. Виноградовим – «фразеологічних зрощень» [7, с.25]). Такі терміни-словосполучення бувають трьох типів: 1) всі компоненти словосполучення с, в свою чергу, термінами цієї ж термінологічної системи (напр.: «дієслівний суфікс»); 2) один з компонентів словосполучення є терміном даної термінологічної системи, а інші – слова загальноживані (напр.: «порядковий числівник»); 3) всі компоненти словосполучення – загальноживані слова (напр.: «теперішній час», «середній рід»). Найбільш зручними і популярними є перші два типи термінів-словосполучень, бо вони уже своєю будовою вказують на належність терміна до тієї чи іншої системи. Для систематичності термінології важливо, щоб терміни-словосполучення, які називають поняття одного порядку, мали однакову конструкцію (напр.: «чоловічий рід», «жіночий рід», «середній рід» і под.). Негативною стороною термінів-словосполучень є те, що вони багатослівні, громіздкі, можуть змішуватися (особливо терміни-словосполучення третього типу) із звичайним (нетермінологічним) посиданням слів-компонентів.

У кожному терміні-словосполученні другого і третього типу може розрізнитися його буквальне і термінологічне значення. Буквальне значення ґрунтується на значенні слів-компонентів, а термінологічне значення визначається змістом того поняття, для називання якого вживається термін. Буквальне значення словосполучення може збігатися і не збігатися з термінологічним значенням (а іноді може і заперечувати його). При оцінюванні терміна враховується і термінологічне, і нетермінологічне значення. Найкращими у цьому випадку будуть терміни, у яких термінологічне і нетермінологічне значення збігаються.

Важливе місце (особливо у техніці) належить творенню термінів шляхом надання загальноживаним словам (чи термінам) іншого (спеціального) значення. У цьому випадку загальноживані слова стають, як зазначає В.В. Виноградов, «средством логического определения» [7, с.13]. Слова загальноживані багатозначні, але, термінологізуючись, вони набувають у відповідній галузі необхідну їм однозначність. Найчастіше термін, утворений із загальноживаного слова, стає омонімом до свого прототипа. Позитивною особливістю термінів, які творяться шляхом переосмислення існуючих слів, є те, що ці терміни короткі (отже, зручні для користування і запам'ятовування). Але задані терміни мають і негативні риси: вони іноді полісемантичні, мають емоційне забарвлення.

Термінологія кожної літературної мови поповнюється, як уже було сказано вище, і за рахунок іноземних запозичень та кальок. Позитивним у термінах-запозиченнях є те, що вони моносемантичні, експресивно ізольовані (бо позбавлені живого зв'язку з мовою, в яку вони потрапили). Але захоплюватися іноземними термінами не слід. У наш час, як правило, використовуються лише ті терміни-запозичення, які набули загального визнання і поширення. Нові іноземні терміни вводяться лише тоді, коли

вони називають специфічні нові поняття.

Але не варто змішувати поняття «іншомовні» і «інтернаціональні» терміни. Звичайно, серед інтернаціональних термінів, які вживаються в сучасних східнослов'янських мовах, переважають слова-запозичення. Але в сучасній російській мові, наприклад, вживається ряд термінів – інтернаціоналізмів, які за походженням є словами російськими („гулаг», «спутник» і ін.) [див.:1; 2; 10]. Інтернаціональні терміни є, звичайно, загальноновживаними незалежно від походження.

Як зазначалося вище, всі терміни є словами, але не всі слова є (чи можуть бути) термінами. Порівняно з іншими словами терміни характеризуються рядом специфічних властивостей і ознак. Терміни, насамперед, мусять бути моносемантичними, а тому їх значення, на відміну від загальноновживаних слів, не повинно залежати від контексту. «Контекстні» зміни значення терміна, зазначає Д.С.Лотте [18, с.729], «є одним із найзначніших недоліків термінології».

На те, яке велике значення має моносемічність термінів у мовознавстві, вказує В.В.Виноградов. У своїй книзі «Русский язык» [7, с.12] він пише: що «розумінню бу дови слова нерідко заважає багатозначність терміна «значення». І далі: «Багатозначність терміна «форма» породила ряд наукових непорозумінь, які згубно позначилися на розвитку російської граматичної науки» [7, с.31].

Варто зазначити, що часто змішується полісемія і омонімія термінів. Полісемічними слід називати ті терміни, які мають кілька значень в одній і тій же галузі науки, культури, виробництва, техніки. Напр., у граматиці Ст. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера [24] для називання фонетики вживався термін «звук». Цей термін двозначний, бо автори згаданої граматики вживають його і як форму множини терміна «звук». Але коли йдеться про термінологічне і нетермінологічне значення слова або про однаковозвучні терміни в різних галузях науки, техніки чи виробництва, то такі факти не є полісемією. Адже хімічний термін «кислота» не є багатозначним, бо він (як термін) вживається лише в одному, чітко окресленому значенні. Інша річ, що слово «кислота» є полісемантичне, бо воно, крім побутового значення, має ще спеціальне (термінологічне) значення. Термін «кислота» стає уже омонімом до загальноновживаного слова «кислота». Омонімію (а не полісемію) ми маємо і тоді, коли однаковозвучні терміни вживаються у різних науках (звичайно, виключаючи випадки, коли один і той же термін вживається одноразово у кількох споріднених науках. Напр., багато спільних термінів є у біології та медицині, у мовознавстві та літературознавстві). Омонімічними є, наприклад, терміни «асиміляція» і «дисиміляція» у мовознавстві та в анатомії. Те ж саме можна сказати про термін «реакція» у хімії та психології [22].

Звичайно, омонімія термінів не є такою шкідливою, як полісемія, але і вона є небажаною у термінології. Питання про ліквідацію омонімії у термінології стає особливо актуальним у наш час. Омонімія термінів перешкоджає точності передачі тексту при машинному перекладі [20, с.109; 3]. Синоніми в термінології є також небажаними, бо вони шкодять точності і стабільності термінології, переобтяжують нашу пам'ять потребою запоминати зайві слова і вирази. Синонімікою характеризується термінологія кожної галузі людського знання і діяльності переважно в період свого становлення. У період сформованої термінології терміни – синоніми найчастіше є

результатом паралельного вживання інтернаціонального та національного терміна (напр., «багатозначність» – «полісемія», «правопис» – «орфографія» і ін.) або результатом витворення аббревіатур із термінів-словосполучень (напр., «електричний автобус» – «електробус» і под. Нам, правда, здається, що синоніми типу «електричний автобус» – «електробус» краще називати термінологічними паралелізмами, бо ми маємо фактично не два різних терміни, а один і той же термін, лише в різному морфологічному оформленні [23]).

Повноцінний термін повинен бути позбавлений всякої експресії, повинен бути емоційно нейтральним. В той час, як звичайне загальноживане слово «являється одночасно и знаком мысли, и признаком всех прочих психических переживаний, входящих в задачу и намерение сообщения», термін становить собою лише знак думки мовлянина, яка [думка] об'єктивно відбиває якийсь факт чи процес реальної дійсності. «Предметно-логическое значение каждого слова, – зазначає В.В.Виноградов [7, с.19], – окружено особой экспрессивной атмосферой, колеблющейся в зависимости от контекста». Термін же, як зазначалося вище, не є «контекстним», бо в протилежному разі він втрагив би одну із важливих властивостей: перестав би бути засобом диференціації понять. Контекст не надає термінові ні додаткових семантичних, ні експресивних відтінків.

Експресивність, омонімія і полісемія пригаманні найчастіше термінам, які витворені на ґрунті рідної мови. Правда, особливо у техніці, терміни, які витворені на основі рідної мови, грають велику позитивну роль: вони сприяють швидкому оволодінню технікою самими найширшими масами населення. Але для того, щоб якое компенсувати згадані вище недоліки (експресивність, омонімія і полісемія), терміни, створені на основі рідної мови, мусять якнайповніше, якнайглибше відображати суть того поняття, яке вони називають. Так, напр., термін «складне речення» саме тому набув загального поширення, що він вказує на найсуттєвішу рису даної синтаксичної конструкції – на складність будови, на складність зв'язків у складному реченні.

І цікавим, на наш погляд, в теорії терміна є питання про те, як і за яких умов виникає термін, як протікає процес становлення терміна. Однобічним і неповним здається нам твердження про відсутність безпосереднього зв'язку між поняттям і відповідним терміном. Але ж зрозуміло, що наука може розвиватися, лише спираючись на мову. Отже, хоча між терміном і поняттям існує відносна умовність зв'язку, проте й у виборі термінів немає довільності (а про абсолютну довільність не може бути й мови).

На якому ж ступені знання про те чи інше явище виникає термін для його називання? У спеціальних роботах послідовно зазначається, що з пізнанням певного явища витворюється і відповідний термін. Це правильно, але не завжди. Буває так, що явища, які підлягають дослідженню, виявляються настільки складними, що не відразу піддаються аналізу, конкретизації в поняттях. У таких випадках у науковому викладі як свідчення початкового ступеня знання (кожнотеоретична думка ще не досягла потрібної ясності і чіткості, коли у нас ще немає ґрунтовних знань про це поняття) застосовуються метафори. І лише згодом, коли цілком викристалізується те чи інше наукове поняття, для нього витворюється і відповідний термін, який, звичайно, заступає собою вживаний до цього метафоричний вираз.

У підсумку всього сказаного необхідно відзначити, що терміни чи не найдинамічніша частина кожної мови. Саме тому термінологія кожної науки потребує пильної уваги як мовознавців, так і фахових спеціалістів. Знаходячись у стані постійного оновлення, термінологія кожної науки втрачає в кільканадцять разів менше термінів, ніж появляється у ній нових. Деякі дослідники (напр., В.Скалічка, М.П.Кочерган) вважають, що нові терміни становлять майже 90% усіх неологізмів кожної розвиненої мови, а термінології деяких сучасних наук (напр., хімії) уже нараховують понад мільйон термінів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Белецкий А.А. Об интернационализмах // Наук.Зап. КДУ.– Т. XIV.– Вип. II.– 1955.
2. Бельчиков Ю.А. Интернациональная терминология в русском языке.– М., 1959.
3. Білокриницька С.С. і ін. Различные типы омонимии и способы их различения при машинном переводе // Вопросы языкознания.– 1960.– №2.– С.47-101.
4. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики.– Изд-е 5.– М.-Л., 1935.
5. Будагов Р.А. Очерки по языкознанию.– М.: Изд-во АН СССР, 1953.
6. Вайнтриб С.С. Термінологічна лексика (літературознавча і мовознавча) в критико-публіцистичній прозі О.С.Пушкіна // Наук. Зап. Кам'янець – Подільського педінституту.– 1956.– Т.4.– Вип.І – VII.
7. Виноградов В.В. Русский язык.– М., 1947.
8. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МИФЛИ.– 1939.– Т.V.
9. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів.– К., 1985.
10. Гранаткина Л.Ю. Иноязычные слова и их стилистическое использование в современном немецком языке// УЗ І МГПИИЯ.– 1956.– Т.10.
11. Грищенко А.Н. і ін. Сучасна українська літературна мова.– К., 1997.
12. Єрмоленко С.Я. і ін. Короткий гумористичний словник лінгвістичних термінів.– К., 2001.
13. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови.– К., 1972.
14. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства.– К., 2001.
15. Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів.– К.: АН УРСР, 1957.
16. Курс сучасної української літературної мови. За ред. Л.А. Булаховського.– К., 1951.– Т.І.
17. Лингвистический энциклопедический словарь.– М., 1990.
18. Лотге Д.С. Образование системы научно-технических терминов // Изв. АН СССР.– ОТН.– 1948.– №5.
19. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов.– М., 1960.
20. Моложная Т.Н. и др. Опыт машинного перевода // Вопросы языкознания.– 1957.– № 1.
21. Прохорова В.Н. О некоторых явлениях в образовании специальной терминологии... // Сб. ст. по языкознанию.– М.: МГУ, 1958.
22. Регушевський С.С. Омонімія в науковій термінології сучасної української мови // Науково-технічний прогрес і мова.– Житомир, 1976.– С. 127-129.
23. Регушевський С.С. Чи є у мові зайві слова? (Про лексичні паралелізми) // Культура слова.– 1978.– Вип.І4.– С. 69-73.
24. Смаль-Стоцький Ст. і Гартнер Ф. Грамматика русской мови.– Відень, 1914.– Вид. III.
25. Сучасна українська мова. За ред. О.Д. Пономарева.– К., 1997.
26. Тернигорева Л.М. Об упорядочении технической терминологии // Вопросы языкознания.– 1953.– №1.– С.72.

27. Тимофеев Л. и Венгров Н. Краткий словарь литературоведческих терминов.— Изд. 2.— М., 1955.
28. Українська мова. Енциклопедія.— К., 2000.
29. Черемисина Н.В. Терминологическая лексика в советской научно-художественной прозе // Из Харьковського пединститута.— Лінгвістич. серія.— Х., 1957.— Т. XXVIII.

Поступило в редакцію 25.03.2002 г.

*Семиколенова Е.И.
(Сімферополь, Україна)*

ВИДОВЫЕ ПАРЫ ОДНОНАПРАВЛЕННЫХ ГЛАГОЛОВ ДВИЖЕНИЯ: ОСОБЕННОСТИ СЕМАНТИКИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

В аспектологии многие вопросы, несмотря на кажущуюся очевидность, до сих пор не имеют однозначной интерпретации. В частности, это касается и проблем, связанных с понятием «видовая пара». Здесь можно выделить несколько аспектов, тесно связанных друг с другом, однако назовем лишь один из них – характер семантических отношений между членами видовой пары.

Как известно, видовой парой называется «пара лексически тождественных глаголов совершенного (далее – СВ) и несовершенного (далее – НСВ) вида, различающиеся между собой только грамматической семантикой вида» [1, с.583]. Если и далее следовать за «Русской грамматикой» и определить категорию вида «как систему противопоставленных друг другу двух рядов форм глаголов, обозначающих ограниченное предельное целостное действие (глаголы СВ), и ряда форм глаголов, не обладающих признаком ограниченного предельного целостного действия (глаголы НСВ)», то видовую пару составляют только предельные глаголы. При этом глагол НСВ обозначает предельное действие, направленное на результат, а глагол СВ – результат предельного действия. Таким образом, в «Русской грамматике» отношения в видовой паре характеризуются только как процессно-результативные.

Однако, как только мы начинаем анализировать характер отношений в видовой паре, даже в минимальном контексте, оказывается, что содержание многих видовых пар выходит за границы традиционного противопоставления «процесс-результат». Существуют и другие типы отношений, которые регулярно повторяются, что свидетельствует об их системном характере.

В последнее время исследователи обращают на это все более пристальное внимание. По их мнению, тип семантических отношений в видовых парах зависит от лексического значения глагола (хотя первым об этом написал Ю.С.Маслов в статье «Вид и лексическое значение глагола в русском языке»[2]). Так, Е.В.Падучева считает, что наличие/отсутствие у глагола видового коррелята, а также содержание отношений в видовых парах зависят от принадлежности глагола к одному из четырех З.Вендлера: states (состояния), activities (непредельные процессы), accomplishments (действия и предельные процессы), achievements (скачки) [3, с.90-102]. Эта принадлежность определяется не для глагола в целом, а для глагола в аспектуально однозначном контексте. При этом один глагол может входить в разные пары и даже в одной паре